

واکاوی عوامل مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی: یک مطالعه کیفی

راضیه خسروانی^۱

منصور وثوقی^۲

علی بقایی سرابی^۳

میثم موسائی^۴

(تاریخ دریافت ۱۴۰۴/۱/۲۵ - تاریخ تصویب ۱۴۰۴/۵/۲۵)

نوع مقاله: علمی پژوهشی

چکیده:

این مطالعه با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی انجام شد. روش انجام پژوهش کیفی و رویکرد پدیدارشناسی بود. جامعه هدف شامل کلیه نوآوران و کارآفرینان روستایی بودند که بعد از انجام مصاحبه با ۱۹ نفر از آن‌ها با روش نمونه‌گیری هدفمند، اشباع نظری حاصل شد. ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه‌ها نیمه‌ساختاریافته بود و تحلیل

^۱ - دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصاد و توسعه، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

^۲ - استاد جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران. vosooghi_mn@yahoo-com

^۳ - استادیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران.

^۴ - استاد برنامه ریزی و توسعه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

مصاحبه‌ها بر اساس روش پدیدارشناختی توصیفی جورجیو (۲۰۰۹) انجام شد. نتایج نشان داد که تعامل پویا بین عوامل فردی و روانشناختی، اجتماعی و فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و مالی، محیطی، زیرساختی و فناوری و آموزشی و ترویجی، کلید توسعه کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی است. در این چارچوب، موفقیت کارآفرینان روستایی نه تنها به ویژگی‌های شخصیتی مانند خلاقیت و انگیزه آن‌ها وابسته است، بلکه پذیرش جامعه محلی، دسترسی به منابع مالی، فناوری‌های مناسب، آموزش‌های کاربردی و سیاست‌های حمایتی دولت نیز به عنوان عوامل تسهیل‌کننده یا بازدارنده عمل می‌کنند. به عبارتی، تلفیق ظرفیت‌های درونی روستاییان با امکانات بیرونی (مانند زیرساخت‌ها، بازارها و مشوق‌های قانونی) می‌تواند اکوسیستمی پایدار برای نوآوری و کارآفرینی روستایی ایجاد کند، در غیر این صورت، نبود هر یک از این مؤلفه‌ها می‌تواند به عنوان مانع جدی در مسیر توسعه عمل نماید. با توجه به یافته‌های مطالعه، پیشنهاد می‌شود مراکزی با مشارکت نهادهای دولتی، محلی و بخش خصوصی در مناطق روستایی راه‌اندازی شوند که به صورت یکپارچه به تمامی ابعاد مؤثر بر کارآفرینی بپردازند. این مراکز می‌توانند خدمات ترکیبی شامل: آموزش مهارت‌های فنی و کارآفرینی (عامل آموزشی)، مشاوره روانشناختی و حمایت اجتماعی، تسهیل دسترسی به منابع مالی و فناوری، پیوند زدن تولیدکنندگان با بازارها و مراکز تحقیقاتی را ارائه دهند.

واژگان کلیدی: کارآفرینی، نوآوری، روستا.

مقدمه

حفظ زندگی روستایی برای دولت‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است؛ زیرا مناطق روستایی نقش حیاتی در تأمین امنیت غذایی، حفظ تنوع زیستی و تعادل اکولوژیک از طریق مدیریت پایدار منابع طبیعی ایفا می‌کنند (مارل^۱ و همکاران، ۲۰۲۲). از منظر اقتصادی، توسعه روستایی می‌تواند به کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای، ایجاد فرصت‌های شغلی در بخش‌هایی مانند کشاورزی،

^۱ - Merrell, I

گردشگری روستایی و انرژی‌های تجدیدپذیر، و کاهش فشار بر شهرها کمک کند (کوین^۱ و همکاران، ۲۰۲۳). علاوه بر این، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های روستایی، آموزش و بهداشت نه تنها کیفیت زندگی ساکنان روستایی را بهبود می‌بخشد، بلکه تاب‌آوری این جوامع را در برابر چالش‌های جهانی مانند تغییرات اقلیمی و شوک‌های اقتصادی افزایش می‌دهد (جیانگ^۲ و همکاران، ۲۰۲۲). بنابراین، حمایت از زندگی روستایی به عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از توسعه پایدار ملی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای دولت‌ها محسوب می‌شود.

در سال‌های اخیر، کاهش جمعیت روستایی به دلیل مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، اجتماعی و محیطی روی داده است. از یک سو، جذب نیروی کار به شهرها به دلیل فرصت‌های شغلی بیشتر، دسترسی بهتر به خدمات آموزشی، بهداشتی و رفاهی، و امکانات زندگی مدرن، مهاجرت از روستاها به شهرها را تشدید کرده است (یو^۳ و همکاران، ۲۰۲۴). از سوی دیگر، چالش‌های اقتصادی مانند درآمد پایین در بخش کشاورزی، نبود زیرساخت‌های مناسب، و محدودیت‌های دسترسی به بازارهای بزرگ، انگیزه ماندن در روستاها را کاهش داده است (بارلاکو^۴ و همکاران، ۲۰۲۲). علاوه بر این، تغییرات اقلیمی و بحران‌های محیطی مانند خشکسالی، سیل و کاهش بهره‌وری زمین‌های کشاورزی، فشار مضاعفی بر زندگی روستایی وارد کرده و منجر به مهاجرت اجباری شده است (سلود و شیلپی^۵، ۲۰۲۱). این عوامل در کنار یکدیگر، روند کاهش جمعیت روستایی را به عنوان پدیده‌ای جهانی و چندبعدی تبیین می‌کنند.

کاهش جمعیت روستایی چالش‌های متعددی را برای جوامع در سطوح مختلف ایجاد می‌کند. از جنبه اقتصادی، این پدیده منجر به کاهش نیروی کار در بخش کشاورزی و تولید مواد غذایی می‌شود که می‌تواند امنیت غذایی را تهدید کرده و وابستگی به واردات را افزایش دهد (چن^۶ و همکاران، ۲۰۲۱). از نظر اجتماعی، مهاجرت روستاییان به شهرها باعث گسترش حاشیه‌نشینی،

^۱ - Qin, Q

^۲ - Jiang, Q

^۳ - Yu, Y

^۴ - Burlacu, S

^۵ - Selod, H, & Shilpi, F

^۶ - Chen, Y

افزایش نابرابری‌های شهری و فشار بر زیرساخت‌های شهری مانند مسکن، حمل‌ونقل و خدمات بهداشتی می‌شود (ماتافوو و مارینوو^۱، ۲۰۲۲). همچنین، کاهش جمعیت روستایی به فرسایش فرهنگ‌ها و سنت‌های محلی منجر شده و تنوع فرهنگی را تضعیف می‌کند. از منظر محیط زیستی، خالی شدن روستاها می‌تواند مدیریت پایدار منابع طبیعی را با مشکل مواجه کرده و خطر تخریب زمین‌های کشاورزی و جنگل‌ها را افزایش دهد (چاپلیتسکایا^۲ و همکاران، ۲۰۲۴). در نتیجه، این پدیده نه تنها تعادل جمعیتی و اقتصادی را برهم می‌زند؛ بلکه پایداری اجتماعی و محیط زیستی جوامع را نیز به خطر می‌اندازد.

در همین راستا، کارآفرینی به عنوان موتور محرکه توسعه اقتصادی و اجتماعی، می‌تواند نقش کلیدی در بهبود زندگی روستایی ایفا کند. از طریق ایجاد کسب‌وکارهای نوآورانه در بخش‌هایی مانند کشاورزی پیشرفته، صنایع دستی، گردشگری روستایی و انرژی‌های تجدیدپذیر، کارآفرینی فرصت‌های شغلی جدیدی ایجاد کرده و درآمد ساکنان روستایی را افزایش می‌دهد (آگراوال و جوهال^۳، ۲۰۲۲). این امر نه تنها به کاهش فقر و نابرابری‌های منطقه‌ای کمک می‌کند؛ بلکه با جذب سرمایه‌گذاری و بهبود زیرساخت‌های محلی، کیفیت زندگی را ارتقا می‌بخشد (دیل اولمو-گارسیا^۴ و همکاران، ۲۰۲۳). علاوه بر این، کارآفرینی می‌تواند با تقویت مشارکت جامعه محلی، حفظ فرهنگ و سنت‌های بومی و استفاده پایدار از منابع طبیعی، به پایداری محیط زیستی و اجتماعی منجر شود (سنو و ماندای^۵، ۲۰۲۲). در نتیجه، کارآفرینی به عنوان یک راهبرد مؤثر، می‌تواند روستاها را به مراکز پویای اقتصادی تبدیل کرده و توسعه متوازن و همه‌جانبه را در مناطق روستایی تسهیل کند.

نوآوری در فعالیت‌های اقتصادی با معرفی فناوری‌ها، روش‌ها و مدل‌های کسب‌وکار جدید، می‌تواند تحول اساسی در توسعه زندگی روستایی ایجاد کند. به عنوان مثال، استفاده از فناوری‌های دیجیتال مانند کشاورزی دقیق، پلتفرم‌های تجارت الکترونیک و سیستم‌های مدیریت

^۱ - Mutafov, E, & Marinov, P

^۲ - Chaplitskaya, A

^۳ - Aggarwal, M, & Johal, R, K

^۴ - del Olmo-García, F

^۵ - Senou, M M, & Manda, J

منابع آب، بهره‌وری و سودآوری فعالیت‌های کشاورزی و غیرکشاورزی را افزایش می‌دهد و همکاران، ۲۰۲۲). این نوآوری‌ها همچنین دسترسی روستاییان به بازارهای بزرگتر، خدمات مالی و اطلاعات را بهبود بخشیده و شکاف دیجیتالی بین مناطق شهری و روستایی را کاهش می‌دهند (گامیتو^۲ و همکاران، ۲۰۲۱). علاوه بر این، نوآوری‌های اجتماعی مانند ایجاد تعاونی‌ها و شبکه‌های مشارکتی می‌توانند توانمندسازی جامعه محلی را تقویت کرده و تاب‌آوری اقتصادی روستاها را در برابر شوک‌های خارجی افزایش دهند (پان^۳ و همکاران، ۲۰۲۴). در نتیجه، نوآوری نه تنها به عنوان یک عامل تسریع‌کننده رشد اقتصادی، بلکه به عنوان ابزاری برای ایجاد تحول ساختاری و پایدار در زندگی روستایی عمل می‌کند.

پژوهش در زمینه واکاوی عوامل مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی، از این جهت نوآورانه است که با رویکردی جامع و چندبعدی، به بررسی همزمان چالش‌ها و پتانسیل‌های منحصربه‌فرد مناطق روستایی می‌پردازد. این پژوهش چارچوبی جدید برای درک تعاملات پیچیده بین عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی ارائه می‌دهد. اهمیت و ضرورت انجام این مطالعه در آن است که با شناسایی عوامل مؤثر و فرصت‌های نهفته، می‌تواند به طراحی سیاست‌ها و برنامه‌های هدفمند برای توسعه پایدار روستایی کمک کند. این پژوهش همچنین خلاء اطلاعاتی موجود در ادبیات علمی را پر کرده و با ارائه داده‌های کیفی، درک عمیق‌تری از پویایی‌های کارآفرینی و نوآوری در مناطق روستایی ایجاد می‌کند، که برای محققان، سیاست‌گذاران و فعالان توسعه روستایی ارزشمند است. از این رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی انجام شد.

روش پژوهش

جهت شناسایی عوامل مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی از روش کیفی و

^۱ - Yin, X

^۲ - Gamito, T

^۳ - Pan, Y

رویکرد پدیدارشناسی استفاده شد. جامعه هدف شامل کلیه نوآوران و کارآفرینان روستایی بودند. اعضای گروه نمونه به شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. در این بخش از مطالعه، برای تعیین حجم نمونه از معیار اشباع داده‌ها استفاده شد. در واقع، بعد از ۱۷ مصاحبه نیمه ساختاریافته با مشارکت‌کنندگان، این نتیجه حاصل شد که داده‌های به دست آمده، تکرار مصاحبه‌های قبلی هستند. برای اطمینان بیشتر جهت اشباع داده‌ها، دو مصاحبه تکمیلی دیگر انجام شد که مجدداً داده‌ها تکرار مصاحبه‌های قبلی بودند. در این مرحله، فرآیند نمونه‌گیری به اتمام رسید. در نتیجه، حجم نمونه نهایی ۱۹ نفر بود. به منظور شناسایی کارآفرینان و نوآوران روستایی، ابتدا به اداره جهاد کشاورزی و اداره صنعت، معدن و تجارت شهرستان نظرآباد مراجعه شد و سپس، افراد واجد شرایط جهت مصاحبه (اعم از کارآفرینان و نوآوران روستایی) شناسایی شدند. به منظور دعوت از افراد واجد شرایط جهت شرکت در مطالعه، مصاحبه‌کننده اهداف مطالعه را برای افراد واجد شرایط تا حدی که موجب ایجاد سؤگیری نشود، توضیح می‌داد. جهت انجام مصاحبه به روستاهای محل سکونت کارآفرینان یا نوآوران مراجعه شد.

در صورتی که افراد نمونه مشکلی با اهداف مطالعه و انجام مصاحبه نداشتند، مصاحبه انجام می‌شد و چنانچه محدودیت زمانی وجود داشت، تاریخ مشخصی برای انجام مصاحبه در نظر گرفته می‌شد. زمان مصاحبه کاملاً مطابق با برنامه و زمان‌های فراغت افراد نمونه تنظیم می‌شد. افراد نمونه در بیان نظرات و تجربیات خود آزاد بودند و صرفاً مصاحبه‌گر مسیر درست بحث را هدایت می‌کرد تا بحث از مسیر خود که همانا به دست آوردن اطلاعات در مورد موضوع مورد مطالعه بود، خارج نشود. قبل از انجام مصاحبه، برای ضبط مکالمات از افراد نمونه اجازه گرفته می‌شد. مصاحبه‌ها در یک بازه زمانی دو هفته‌ای انجام شد و معمولاً هر مصاحبه بین ۲۰ الی ۴۰ دقیقه طول می‌کشید. سوالات مصاحبه به گونه‌ای مطرح شد که رشته گفتگو در مصاحبه قطع نشود؛ اما به هنگام سرد شدن گفتگو یا صحبت کردن درباره موضوعات نامرتبط با اهداف پژوهش، محقق گفتگوها را هدایت می‌کرد. یادداشت برداری در مرحله اول از اطلاعات جمعیت‌شناختی و پایه افراد نمونه انجام شد. به این منظور، ابتدا چک لیستی از اطلاعات مورد نیاز برای شناخت اولیه افراد نمونه طراحی شد و بعد از کسب اجازه و جلب رضایت نمونه‌ها، تکمیل می‌شد.

مصاحبه نیمه‌ساختار یافته به افراد نمونه اجازه می‌داد در راستای سؤال مطرح شده، آزادانه به

توصیف تجربه‌های خود پردازند. طرح سؤالات مصاحبه نیمه ساختار یافته به توصیف منسجم و جامع تجربه زیسته افراد نمونه انجامید و سرانجام به درکی روشن از تجربه‌های افراد کارآفرین و نوآور منجر شد. هدف از مصاحبه نیمه ساختاریافته شناسایی ادراک افراد مصرف کننده از عوامل موثر بر کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی آنان بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس مفاهیمی صورت گرفت که در جریان کدگذاری شناسایی شدند. در جریان کدگذاری، داده‌ها به واحدهای کوچک‌تر تجزیه یا شکسته شدند و در گام بعد، از این واحدها مفهوم‌سازی صورت گرفت. مبنای تحلیل داده‌ها، بر اساس روش پدیدارشناختی توصیفی جورجیو^۱ (۲۰۰۹) انجام شد. منظور اعتباریابی، تناسب و شایستگی اعتماداً ملاحظات ذیل مدنظر قرار گرفت: (۱) تجربه‌های افراد نمونه تا حد امکان به طور کامل (جدا از دانش نظری آنان از موضوع تحت مطالعه) ثبت و ضبط شده اند، (۲) تجربه زیسته افراد کارآفرین و نوآور به صورت جامع و مفصل توصیف شد. (۳) بخشی از مصاحبه‌ها برای محقق ثانویه جهت آزمون تشخیص انتقادی ارسال شد. (۴) در طول انجام پژوهش از بازخورد دو متخصص علوم اجتماعی استفاده شد. به منظور رعایت ملاحظات اخلاقی، از کلیه نمونه‌های بخش کیفی، رضایت آگاهانه اخذ شد. لازم به ذکر است اطلاعاتی در زمینه هدف و روش اجرای پژوهش و مدت زمان انجام پژوهش به میزانی که موجب سوگیری نشود، به افراد نمونه ارائه و به سؤالات آنان پاسخ‌های قانع کننده داده شد. هرگونه یادداشت‌برداری و مصاحبه با کسب اجازه از افراد نمونه انجام می‌شد. به کلیه مراجعین اطمینان داده شد که مشخصات آن‌ها در هر نوع گزارشی از این مطالعه (پایان‌نامه یا مقاله)، به صورت اختصاری و بدون درج مشخصات هویتی آن‌ها ارائه خواهد شد.

یافته‌های پژوهش

در این مطالعه با ۱۹ نفر از نوآوران و کارآفرینان روستایی مصاحبه شد. از متن مصاحبه‌ها، ۵ مضمون هسته‌ای، ۲۴ مضمون اصلی، ۵۲ مضمون فرعی و ۱۰۹ گزاره استخراج شد. تحلیل مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که تعامل پویا بین عوامل فردی و روانشناختی، اجتماعی و فرهنگی،

^۱ - Giorgio G

سیاستی، اقتصادی و مالی، محیطی، زیرساختی و فناوری و آموزشی و ترویجی، کلید توسعه کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی است. در این چارچوب، موفقیت کارآفرینان روستایی نه تنها به ویژگی‌های شخصیتی مانند خلاقیت و انگیزه آن‌ها وابسته است، بلکه پذیرش جامعه محلی، دسترسی به منابع مالی، فناوری‌های مناسب، آموزش‌های کاربردی و سیاست‌های حمایتی دولت نیز به عنوان عوامل تسهیل کننده یا بازدارنده عمل می کنند. به عبارتی، تلفیق ظرفیت‌های درونی روستاییان با امکانات بیرونی (مانند زیرساخت‌ها، بازارها و مشوق‌های قانونی) می تواند اکوسیستمی پایدار برای نوآوری و کارآفرینی روستایی ایجاد کند، در غیر این صورت، نبود هر یک از این مؤلفه‌ها می تواند به عنوان مانع جدی در مسیر توسعه عمل نماید.

جدول (۱) - مضمون هسته‌ای عوامل فردی و روان‌شناختی مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در

زندگی روستایی

مضمون اصلی	مضمون فرعی	گزاره نمونه
ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان	ریسک‌پذیری (۳)	اگه جرئت نداشته باشی و از ترس شکست، پاتو از گِل بیرون نکشی، هیچوقت نمیتونی تو روستا به کسبوکار نو راه بندازی و پیشرفت کنی
	خلاقیت (۴)	روستا که شهر نیست؛ همیشه باید فکر نو بذاری تا از همین چیزهای ساده، کسبوکاری درآمدزا بسازی
	انگیزه پیشرفت (۲)	تا دلتو به دریا نرنی و نخوای از این زندگی به پله بالاتر بری، همون کشک و دوغ قدیمی رو میخوری... اما با همت میشه از همون شیر، پنیر گرونقیمت صادراتی درآورد
	پشتکار (۴)	روستایی که میخواد پیشرفت کنه، باید مثل گاوآهن تو زمین سفت، با صبر و پشتکار جلو بره - به روزه نه جو درمیداد، نه کارآفرینی ریشه میگیره
	آگاهی از فناوری‌های جدید (۲)	اگه همین تراکتور قدیمی رو با GPS و سیستم هوشمند مجهز نکنی، همیشه پشت سر همسایه میمونی... فناوری جدید همون کودی هست که کسبوکار روستایی رو بارور میکنه.
مهارت‌ها و دانش فنی	مدیریت کسب و کار (۳)	میشه با به گله گوسفند هم ورشکست شد، میشه با به گونی گردو هم پولدار شد... کلیدش تو دستای کسبه که بلده چطور کسب و کار رو بچرخونه
	بازاریابی (۱)	اگه محصولت رو تو روستا بفروشی، نون شب هم گیرت نمیداد! ولی با بازاریابی درست، میتونی از همین عسل محلت تو بازارهای مختلف مشتری پیدا کنی
	اعتمادبه‌نفس (۲)	اگه باور نداشته باشی که محصول دسترنجت بهترینه، حتی همسایهات هم ازت نخواهد خرید... اما با اعتمادبه‌نفس میتونی پایههای به امپراتوری روستایی رو بسازی
نگرش و باورهای فردی	باور به توانایی خود در ایجاد تغییر (۲)	وقتی باورت بشه که حتی به روستایی ساده مثل من میتونه تحول ایجاد کنه، اونوقت نه فقط محصولات، بلکه سرنوشت کل روستا رو هم میتونی عوض کنی
	سابقه کار در حوزه‌های مرتبط (۱)	۲۰ سال گاوچرنی کردم تا الان بتونم بهترین گاوداری صنعتی روستا رو راه بندازم. این تجربه‌ها چراغ راهم شدن.
تجربیات و سوابق شغلی	آشنایی با بازار (۲)	اگه ندونی مردم شهر چه جور محصولاتی میخوان، همون گردوی درجه یکت رو هم با قیمت نون خرمایی میفروشی... ولی با شناخت بازار میشه سود کلان برد.

اولین مضمون هسته‌ای، عوامل فردی و روانشناختی بود که از ۴ مضمون اصلی (ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان، مهارت‌ها و دانش فنی، نگرش و باورهای فردی و تجربیات و سوابق شغلی)، ۱۱ مضمون فرعی (ریسک‌پذیری، خلاقیت، انگیزه پیشرفت، پشتکار، آگاهی از فناوری‌های جدید، مدیریت کسب و کار، بازاریابی، اعتمادبه‌نفس، باور به توانایی خود در ایجاد تغییر، سابقه کار در حوزه‌های مرتبط و آشنایی با بازار) و ۲۶ گزاره تشکیل شد. جزئیات اولین مضمون هسته‌ای در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول (۲) - مضمون هسته‌ای عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی

مضمون اصلی	مضمون فرعی	گزاره نمونه
فرهنگ کارآفرینی در جامعه روستایی	ارزش‌گذاری به نوآوری (۲)	با فکر نو، از همین محصولات ساده روستامون میشه درآمدهای بزرگ ساخت.
	پذیرش ایده‌های جدید (۴)	وقتی به ایده‌های تازه میدان بدیم، حتی سنتی‌ترین کارهای روستایی هم می‌تونن به کسب و کارهای پرسود تبدیل بشن.
شبکه‌های اجتماعی و تعاونی‌ها	همکاری بین روستاییان (۲)	با همکاری هم توی روستا، از یه گونی گندم می‌تونیم یه کارگاه آرد و نان محلی راه بندازیم و سودش رو تقسیم کنیم.
	تشکل‌های محلی (۱)	وقتی توی تعاونی روستایی جمع بشیم، می‌تونیم محصولاتمون رو با قیمت بهتر بفروشیم و از سودش مدرسه و جاده بسازیم.
سنت‌ها و باورهای محلی	میزان انعطاف‌پذیری در برابر تغییر (۲)	اگه انعطاف داشته باشیم، هم با خشکسالی کنار میایم و هم از بارون فرصت‌های تازه می‌سازیم.
	انعطاف‌پذیری فرهنگی (۱)	اگه سنت‌هامون رو با فکرهای نو قاطی کنیم، هم اصالتمون میمونه هم پول بیشتری به جیب می‌زنیم.
حمایت خانواده و جامعه محلی	تشویق به نوآوری (۳)	وقتی به جوانای روستا میگیم «جرات کن، ایده جدیدتو امتحان کن»، از همون کشاورزی ساده هم کسبوکارهای نو میزنه بیرون.
	پذیرش محصولات و خدمات جدید (۲)	وقتی روستایا به جای سنتی‌فروشی، مربای انجیر با طعم‌های جدید درست کنن، توی شهرها مشتری‌پسند میشه و سودش چندبرابره.

دومین مضمون هسته‌ای، عوامل اجتماعی و فرهنگی بود که از ۴ مضمون اصلی (فرهنگ کارآفرینی در جامعه روستایی، شبکه‌های اجتماعی و تعاونی‌ها، سنت‌ها و باورهای محلی و

حمایت خانواده و جامعه محلی)، ۸ مضمون فرعی (ارزش گذاری به نوآوری، پذیرش ایده های جدید، همکاری بین روستاییان، تشکل های محلی، میزان انعطاف پذیری در برابر تغییر، انعطاف پذیری فرهنگی، تشویق به نوآوری، پذیرش محصولات و خدمات جدید) و ۱۷ گزاره تشکیل شد. جزئیات دومین مضمون هسته ای در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول (۳) - مضمون هسته ای عوامل سیاستی، اقتصادی و مالی مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی

مضمون اصلی	مضمون فرعی	گزاره نمونه
سیاست های حمایتی دولت	معافیت های مالیاتی (۲)	با معافیت مالیاتی، پولی که قبلاً می رفت مالیات، حالا می شه سرمایه برای خرید دستگاه های جدید و گسترش کارمون.
	یارانه های تولید (۳)	با کمک یارانه تولید، هم سودمون بیشتر میشه هم میتونیم محصولات جدیدتری به بازار معرفی کنیم.
قوانین و مقررات تسهیل کننده	ثبت آسان کسب و کار (۲)	وقتی ثبت کسب و کار توی روستا آسون بشه، هممون می تونیم رسمی کار کنیم و از وام ها و حمایت ها استفاده کنیم.
	حمایت از حقوق مالکیت فکری (۱)	وقتی دولت از ایده ها و محصولات منحصر به فردمون حمایت کنه، دیگه نگران دزدیده شدن نوآوری هامون نیستیم و با انگیزه بیشتری کار می کنیم.
نقش سازمان های دولتی و غیردولتی	جهاد کشاورزی (۲)	با آموزش ها و نهال های رایگان جهاد کشاورزی، باغداری که قبلاً ضرر می داد، حالا به صرفه شده و محصولاتم به شهرها هم صادر میشه.
	تعاونی ها (۱)	با عضویت در تعاونی روستا، هم محصولاتمون رو با قیمت بهتر می فروشیم و هم ماشین آلات مدرن می خریم که کار رو آسونتر کنه.
	سازمان های مردم نهاد (۲)	وقتی دوستان در قالب سازمان های مردم نهاد میان بهمون آموزش میدن، از همون محصولات قدیمی روستا میتونیم کسبوکارهای نو راه بندازیم و درآمدمون رو چندبرابر کنیم.
	طرح های هادی روستایی (۳)	از وقتی طرح هادی روستا اجرا شد، هم جاده ها بهتر شدن و هم توریست ها میان، که این یعنی فرصت های جدید برای کار و درآمد.
برنامه های توسعه روستایی	پروژه های اشتغالزایی (۲)	با اجرای پروژه های اشتغالزایی، جوونا دیگه مجبور نیستن به

شهرها برن؛ همونجا تو روستا می تونن با کارهای نوپا درآمد داشته باشن.		
با وام کم بهره، تونستم دستگاه خشک کن میوه بخرم و از محصولات باغم به جای فروش ارزان، مربا و لواشک درست کنم که سودش سه برابره.	وام های کم بهره (۲)	دسترسی به سرمایه و تسهیلات مالی
با وام های کوچک اعتباری، خانم های روستا هم می تونن از پرورش مرغ محلی، یک کسب و کار خانگی پررونق راه بندازن.	اعتبارات خرد (۲)	
با پس اندازهای کوچیکمون توی صندوق روستایی، حالا می تونیم برای خرید دستگاه بسته بندی عسل وام بگیریم و محصولاتمون رو با برند خودمون بفروشیم.	صندوق های روستایی (۳)	
وقتی مردم شهرها محصولات طبیعی روستا رو میسپندن، ما انگیزه پیدا میکنیم باکیفیت تر تولید کنیم و حتی محصولات جدید اختراع کنیم.	تقاضا برای محصولات روستایی (۳)	بازارهای محلی و فرامحلی
وقتی محصولات محلی مون به خارج از کشور میرن، انگیزه مون برای تولید باکیفیت تر و نوآوری بیشتر میشه و درآمد روستا هم چندبرابره.	امکان صادرات (۲)	
رقابت با محصولات شهرها و روستاهای دیگه، وادارمون میکنه هم کیفیت کارمون رو بالا ببریم هم قیمت هامون رو مناسب تر کنیم.	رقابت پذیری (۱)	قیمت گذاری و سودآوری محصولات
وقتی از شیر گوسفندمون پنیر محلی درست می کنیم، به جای لیتری ۵ هزار تومن، کیلویی ۱۵۰ هزار تومن می فروشیم - این همون راز پولدار شدن روستاییه.	ارزش افزوده تولیدات (۱)	

سومین مضمون هسته ای، عوامل سیاستی، اقتصادی و مالی بود که از ۷ مضمون اصلی سیاست های حمایتی دولت، قوانین و مقررات تسهیل کننده، نقش سازمان های دولتی و غیردولتی، برنامه های توسعه روستایی، دسترسی به سرمایه و تسهیلات مالی، بازارهای محلی و فرامحلی و قیمت گذاری و سودآوری محصولات)، ۱۶ مضمون فرعی (معافیت های مالیاتی، یارانه های تولید، ثبت آسان کسب و کار، حمایت از حقوق مالکیت فکری، جهاد کشاورزی، تعاونی ها، سازمان های مردم نهاد، طرح های هادی روستایی، پروژه های اشتغالزایی، وام های

کم‌بهره، اعتبارات خرد، صندوق‌های روستایی، تقاضا برای محصولات روستایی، امکان صادرات، رقابت‌پذیری و ارزش افزوده تولیدات) و ۲۳ گزاره تشکیل شد. جزئیات سومین مضمون هسته‌ای در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول (۴)- مضمون هسته‌ای عوامل محیطی، زیرساختی و فناوری مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی

مضمون اصلی	مضمون فرعی	گزاره نمونه
منابع طبیعی و آب‌وهوا	حاصلخیزی خاک (۳)	همین خاک حاصلخیز روستامون که گندمش سه برابر جاهای دیگه محصول میده، بزرگترین ثروت ماست و با همین می‌تونیم بهترین نان منطقه رو تولید کنیم.
	شرایط اقلیمی مناسب (۲)	آب و هوای خوب روستامون باعث شده انجیرمون اینقدر شیرین بشه که همه بازارهای شهرها دنبالش باشن
دسترسی به فناوری اطلاعات	تجارت الکترونیک (۲)	با اینترنت و فروش آنلاین، حالا عسل روستامون مستقیم از کندور به دست مشتری تو شهر میرسه و سودمون دوبرابره.
	بازاریابی دیجیتال (۱)	با به‌گوشی ساده و اینترنت، می‌تونیم محصولات روستامون رو به همه ایران معرفی کنیم و مشتری‌هایی پیدا کنیم که حاضرن قیمت بالاتر پردازن.
امکان استفاده از ماشین‌آلات و فناوری‌های نوین کشاورزی	کشاورزی هوشمند (۲)	با سنسورهای هوشمند و آبیاری اتوماتیک، هم آب کمتری هدر میدیم هم محصولاتمون سه برابر بیشتر شده.
	آبیاری مکانیزه (۱)	با آبیاری قطره‌ای، هم آب کمتری مصرف می‌کنیم هم محصولاتمون سالم‌تر و پربارتر میشن و سودمون دوبرابره.

چهارمین مضمون هسته‌ای، عوامل محیطی، زیرساختی و فناوری بود که از ۳ مضمون اصلی (منابع طبیعی و آب‌وهوا، دسترسی به فناوری اطلاعات و امکان استفاده از ماشین‌آلات و فناوری‌های نوین کشاورزی)، ۶ مضمون فرعی (حاصلخیزی خاک، شرایط اقلیمی مناسب، تجارت الکترونیک، بازاریابی دیجیتال، کشاورزی هوشمند و آبیاری مکانیزه) و ۱۱ گزاره تشکیل شد. جزئیات چهارمین مضمون هسته‌ای در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول (۵)- مضمون هسته‌ای عوامل آموزشی و ترویجی مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در

زندگی روستایی

مضمون اصلی	مضمون فرعی	گزاره نمونه
دوره‌های آموزشی	آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (۶)	با آموزش‌های فنی، همون گلی که قبلاً فقط کاسه می‌ساختیم رو حالا به ظروف سفالی لوکس تبدیل می‌کنیم و توی شهرها می‌فروشیم.
کارآفرینی و مهارت‌آموزی	مدیریت کسب‌وکار (۳)	وقتی حساب و کتاب کارمون رو یاد گرفتیم، هم سودمون بیشتر شد هم تونستیم محصولات جدید به بازار معرفی کنیم.
خدمات مشاوره‌ای و راهنمایی	مشاوره مالی، بازاریابی و فنی (۲)	تا مشاور نیومده بود، نمیدونستیم قیمت گذاری محصولاتمون اشتباهه یا چطور بسته‌بندی جذاب درست کنیم. حالا با راهنمایی‌هاش، محصولاتمون برند شده.
تبادل تجربیات با دیگر مناطق	بازدید از مناطق موفق (۳)	وقتی دیدیم تو روستای همسایه چطور از گل‌های وحشی مربا درست می‌کنن، ایده گرفتیم و از گیاهان دارویی منطقه خودمون شربت‌های درمانی تولید کردیم.
	الگوبرداری از سایر کارآفرینان (۴)	دیدیم فلان روستا با پرورش بلدرچین پول پارو میکنه؟ ما هم میتونیم همین کار رو با شرایط ویژه روستامون انجام بدیم.
آگاهی از قوانین و مقررات حمایتی	شناخت یارانه‌ها (۱)	وقتی فهمیدیم دولت برای خرید دستگاه خشک‌کن میوه یارانه میده، تونستم کارگاه کوچیکم رو راه بندازم و میوه‌های اضافه رو به میوه خشک پرسود تبدیل کنم.
	بیمه محصولات (۲)	از وقتی محصولاتمون رو بیمه کردیم، دیگه نگران خشکسالی و تگرگ نیستیم و با خیال راحت سرمایه‌گذاری می‌کنیم.
همکاری با مراکز علمی و پژوهشی	همکاری با دانشگاه‌ها و پژوهشکده‌ها (۲)	با کمک دانشجویان کشاورزی دانشگاه، تونستیم از ضایعات باغیمون کمپوست درست کنیم که هم هزینه‌هامون کم شد هم محصولات ارگانیک پرورش دادیم.
نیازهای مصرف‌کنندگان (۳)	نیازهای مصرف‌کنندگان (۳)	وقتی فهمیدیم شهرنشینان دنبال محصولات ارگانیک هستن، کشت سنتی رو عوض کردیم و حالا میوه‌هامون رو سه برابر قیمت می‌فروشیم.
دسترسی به اطلاعات بازار	فروش آنلاین (۴)	با یه گوشی هوشمند و اینترنت، حالا می‌تونم عسل طبیعی روستام رو مستقیماً به مشتری تهرانی بفروشم و سه برابر قیمت محلی سود ببرم.
	راه‌اندازی بازارچه‌های محلی (۲)	بازارچه محلی که راه افتاد، نه‌تنها محصولاتمون رو جل در و همسایه می‌فروشیم، بلکه توریست‌ها هم از شهر میان و کالای دست‌سازمون رو با قیمت بهتر می‌خرن.

پنجمین مضمون هسته‌ای، عوامل آموزشی و ترویجی بود که از ۶ مضمون اصلی (دوره‌های آموزشی کارآفرینی و مهارت‌آموزی، خدمات مشاوره‌ای و راهنمایی، تبادل تجربیات با دیگر مناطق، آگاهی از قوانین و مقررات حمایتی، همکاری با مراکز علمی و پژوهشی و دسترسی به اطلاعات بازار)، ۱۱ مضمون فرعی (آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، مدیریت کسب و کار، مشاوره مالی، بازاریابی و فنی، بازدید از مناطق موفق، الگوبرداری از سایر کارآفرینان، شناخت یارانه‌ها، بیمه محصولات، همکاری با دانشگاه‌ها و پژوهشکده‌ها، نیازهای مصرف‌کنندگان، فروش آنلاین و راه‌اندازی بازارچه‌های محلی) و ۳۲ گزاره تشکیل شد. جزئیات پنجمین مضمون هسته‌ای در جدول ۵ ارائه شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی انجام شد. نتایج نشان داد که تعامل پویا بین عوامل فردی و روانشناختی، اجتماعی و فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و مالی، محیطی، زیرساختی و فناوری و آموزشی و ترویجی، کلید توسعه کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی است. همسو با این یافته‌ها، خنجری و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی نشان دادند دسترسی به بازار مناسب برای عرضه تولیدات محلی و بومی به مصرف‌کنندگان، ایجاد و توسعه نهادها و سازمان‌های محلی مرتبط با کارآفرینی، سرمایه‌گذاری در خدمات آموزشی، ترویجی و اطلاع‌رسانی، دسترسی به اعتبارات بانکی و تسهیلات دولتی در آینده توسعه کارآفرینی روستایی تأثیرگذار هستند. کریمی عمه و فاطمی (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای دریافتند روحیه کارآفرینی، سطح تحصیلات، بهره‌مندی از آموزش‌های کارآفرینی، مهارت در تدوین طرح تجاری، سیاست‌های حمایتی دولت، فضای کسب و کار، گرایش کارآفرینانه و شبکه‌سازی اجتماعی و سازمانی، عواملی هستند که به طور مستقیم بر توسعه فعالیت‌های کارآفرینی زنان عضو تأثیر دارند.

فراهانی و جهانسوزی (۱۳۹۸) به این نتیجه رسیدند از بین عامل‌های هفت‌گانه شناخته شده، اثر گذارترین عامل از لحاظ کارآفرینی کشاورزی در محدوده مورد مطالعه مربوط به عامل اقتصادی و کمترین اثر گذاری مربوط به عامل دسترسی به زیرساخت‌های فیزیکی است. یاری

بیگی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی نشان داد عوامل اقتصادی، روانشناختی، مدیریتی، تکنولوژیکی، آموزشی- ترویجی، سیاستگذاری و عوامل اجتماعی- فرهنگی در توسعه اکوسیستم کارآفرینی در تعاونی های زنان روستایی از اهمیت بالایی برخوردارند. دربان آستانه و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی دریافتند که ویژگی های فردی و خانوادگی و شاخص آموزش و پژوهش نقش مهمی به عنوان شاخص های ساختاری نوآوری روستایی داشتند. ژانگ^۱ و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی نشان دادند راهنمایی دولت و مشارکت روستاییان، کارآفرینی و روحیه اشتراکی، جهت گیری سازگار با محیط زیست و ادغام صنعتی در توسعه کارآفرینی روستاییان از طریق توريسم تأثیرگذار است. راجش اوباله^۲ (۲۰۲۰) در مطالعه ای نشان داد عدم آموزش، مشکلات مالی، عدم توانایی فنی و مفهومی کافی توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی هندوستان را با مشکل مواجه می سازد.

در تبیین نقش عوامل فردی و روانشناختی در توسعه کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی می توان اظهار داشت عوامل فردی و روانشناختی نقش محوری در توسعه کارآفرینی و نوآوری در فعالیت های اقتصادی روستایی ایفا می کنند. ویژگی های شخصیتی کارآفرینان، مانند ریسک پذیری، خلاقیت، انعطاف پذیری و خودکارآمدی، زمینه ساز شناسایی فرصت های جدید و تبدیل چالش ها به مزیت های رقابتی می شود. مهارت ها و دانش فنی نیز با توانمندسازی روستاییان در به کارگیری فناوری های نوین و روش های بهینه تولید، به افزایش بهره وری و تنوع بخشی به محصولات و خدمات منجر می شود. این عوامل در کنار نگرش مثبت به تغییر و باور به امکان پذیری موفقیت، انگیزه لازم برای اقدامات کارآفرینانه را تقویت می کند (ناسوشن^۳ و همکاران، ۲۰۲۴). تجربیات و سوابق شغلی گذشته نیز به عنوان سرمایه ای انسانی، درک بهتری از نیازهای بازار و شیوه های مدیریت منابع محدود روستایی ارائه می دهد. ترکیب این تجربیات با نوآوری های محلی می تواند مدل های کسب و کار پایدار و متناسب با بافت فرهنگی- اقتصادی روستاها را توسعه دهد. به ویژه، کارآفرینانی که از درون جامعه روستایی برخاسته اند، با آگاهی از

^۱ - Zhang, C, H

^۲ - Ubale, R

^۳ - Nasution, M

چالش‌های خاص منطقه، راه‌حل‌های کاربردی‌تری طراحی می‌کنند (سانتوز^۱ و همکاران، ۲۰۲۴). بنابراین، تقویت این عوامل فردی از طریق آموزش‌های تخصصی، مشاوره روانشناختی و شبکه‌سازی می‌تواند ظرفیت‌های نهفته روستاها را برای کارآفرینی و نوآوری فعال سازد و به توسعه اقتصادی پایدار منجر شود.

در تبیین نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی در توسعه کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی به نظر می‌رسد عوامل اجتماعی و فرهنگی نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه کارآفرینی و نوآوری در جوامع روستایی ایفا می‌کنند. فرهنگ کارآفرینی در جامعه روستایی، که شامل ارزش‌گذاری بر خلاقیت، استقلال اقتصادی و پذیرش ریسک‌های حساب‌شده است، می‌تواند بستری مساعد برای ظهور کسب‌وکارهای نوپا فراهم کند. شبکه‌های اجتماعی و تعاونی‌ها نیز با تسهیل تبادل اطلاعات، دسترسی به منابع مالی و فنی، و ایجاد همکاری‌های جمعی، هزینه‌های ورود به فعالیت‌های اقتصادی را کاهش داده و پایداری کسب‌وکارها را افزایش می‌دهند. علاوه بر این، سنت‌ها و باورهای محلی در صورت هدایت صحیح می‌توانند به عنوان مزیت رقابتی عمل کنند؛ برای مثال، صنایع دستی یا محصولات کشاورزی منحصر به فرد بر اساس دانش بومی، قابلیت تجاری‌سازی در بازارهای گسترده‌تر را دارند (گیوا و باباکاتون^۲، ۲۰۱۹). حمایت خانواده و جامعه محلی نیز از طریق تقویت انگیزه‌های روانی اجتماعی و تأمین سرمایه‌های اولیه، نقش حیاتی در موفقیت کارآفرینان روستایی ایفا می‌کند. این حمایت‌ها نه تنها موجب کاهش ترس از شکست می‌شود، بلکه مشروعیت اجتماعی لازم برای پذیرش نوآوری‌ها را فراهم می‌سازد. در عین حال، تعامل بین نهادهای محلی و کارآفرینان می‌تواند منجر به توسعه مدل‌های اقتصادی ترکیبی شود که همسو با ارزش‌های فرهنگی و نیازهای جامعه باشد (دائولتووا و البوسعیدی^۳، ۲۰۲۴). بنابراین، تلفیق هوشمندانه عوامل اجتماعی و فرهنگی با راهبردهای توسعه اقتصادی می‌تواند ظرفیت‌های نهفته جوامع روستایی را آزاد کند و به رشد پایدار و همه‌جانبه منجر شود.

^۱ - Santos, G, M

^۲ - Giwa, A, H-, & Babakatun, A

^۳ - Dauletova, V, & Al-Busaidi, A, S

در تبیین نقش عوامل سیاستی، اقتصادی و مالی در توسعه کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی باید بیان داشت عوامل سیاستی، اقتصادی و مالی نقش حیاتی در تسهیل توسعه کارآفرینی و نوآوری در جوامع روستایی ایفا می‌کنند. سیاست‌های حمایتی دولت، نظیر معافیت‌های مالیاتی، یارانه‌های هدفمند، و تسهیل قوانین کسب‌وکار، می‌توانند انگیزه و امکان راه‌اندازی فعالیت‌های اقتصادی نوپا را افزایش دهند. برنامه‌های توسعه روستایی که بر بهبود زیرساخت‌ها، آموزش مهارت‌های فنی و ترویج فناوری‌های نوین تمرکز دارند، بستر لازم برای رشد کسب‌وکارهای پایدار را فراهم می‌کنند. همچنین، دسترسی به سرمایه و تسهیلات مالی از طریق نهادهای اعتباری و صندوق‌های خرد، امکان تأمین منابع اولیه و گسترش فعالیت‌های تولیدی را برای روستاییان تسهیل می‌کند. این عوامل در کنار قیمت‌گذاری عادلانه و سودآوری محصولات، انگیزه اقتصادی لازم برای ورود به عرصه کارآفرینی را تقویت می‌نماید (دیل اولمو-گارسیا^۱ و همکاران، ۲۰۲۳). علاوه بر این، نقش سازمان‌های دولتی و غیردولتی در ارائه خدمات مشاوره‌ای، فنی و بازاریابی می‌تواند شکاف دانش و مهارت روستاییان را کاهش دهد. ایجاد بازارهای محلی و فرامحلی، از طریق توسعه زنجیره‌های تأمین و تقویت ارتباط با بازارهای بزرگتر، امکان فروش محصولات با ارزش افزوده بالاتر را فراهم می‌آورد. قوانین و مقررات تسهیل‌کننده، نظیر کاهش بوروکراسی اداری و حمایت از حقوق مالکیت فکری، نیز به کاهش موانع ورود و رونق فعالیت‌های نوآورانه منجر می‌شود (جیمه و لوسیر^۲، ۲۰۲۱). در نهایت، تلفیق هوشمندانه این عوامل در چارچوب یک راهبرد یکپارچه می‌تواند به توسعه اقتصادی پایدار روستاها، کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و افزایش رفاه اجتماعی منجر گردد.

در تبیین نقش عوامل محیطی، زیرساختی و فناوری در توسعه کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی به نظر می‌رسد عوامل محیطی، زیرساختی و فناوری از ارکان اساسی در توسعه کارآفرینی و نوآوری در مناطق روستایی محسوب می‌شوند. دسترسی به منابع طبیعی مولد مانند خاک حاصلخیز، آب کافی و شرایط آب‌وهوایی مناسب، پایه‌ای اساسی برای فعالیت‌های کشاورزی و دامپروری کارآفرینانه فراهم می‌کند. از سوی دیگر، توسعه زیرساخت‌های اساسی

^۱ - del Olmo-García, F

^۲ - Gyimah, P, & Lussier, R- N

مانند راه‌های ارتباطی، شبکه‌های برق و آب‌رسانی، بستری ضروری برای ایجاد و گسترش کسب‌وکارهای روستایی ایجاد می‌نماید. فناوری‌های نوین کشاورزی، از جمله سیستم‌های آبیاری هوشمند، ماشین‌آلات پیشرفته و نهاده‌های کشاورزی بهبودیافته، بهره‌وری و کیفیت تولیدات را به‌طور چشمگیری افزایش می‌دهد. این تحولات نه تنها ارزش افزوده فعالیت‌های سنتی را ارتقا می‌بخشد، بلکه زمینه را برای ظهور شیوه‌های نوین اقتصادی فراهم می‌سازد (رومرو-کاسترو^۱ و همکاران، ۲۰۲۳). دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز نقش تحول‌آفرینی در کارآفرینی روستایی ایفا می‌کند. این فناوری‌ها امکان دستیابی به بازارهای گسترده‌تر، بهبود زنجیره تأمین و توزیع، و کاهش هزینه‌های مبادله را فراهم می‌آورد. استفاده از پلتفرم‌های دیجیتال برای بازاریابی محصولات، سیستم‌های پرداخت الکترونیکی و خدمات بانکی از راه دور، موانع جغرافیایی را برای روستاییان کاهش می‌دهد. علاوه بر این، به‌کارگیری فناوری‌های نوین در فرآوری محصولات کشاورزی و ایجاد صنایع تبدیلی، امکان تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی و افزایش سودآوری را مهیا می‌سازد (آبیسینگه و مالیک^۲، ۲۰۲۱). در مجموع، ترکیب بهینه این عوامل می‌تواند ظرفیت‌های تولیدی مناطق روستایی را متحول ساخته و الگوهای جدیدی از کارآفرینی و نوآوری را در این مناطق پایه‌گذاری نماید.

در تبیین نقش عوامل آموزشی و ترویجی در توسعه کارآفرینی و نوآوری در زندگی روستایی لازم به ذکر است عوامل آموزشی و ترویجی نقش محوری در ارتقای قابلیت‌های کارآفرینانه و نوآورانه روستاییان ایفا می‌کنند. دوره‌های آموزشی کارآفرینی و مهارت‌آموزی با ارتقای دانش فنی، مدیریتی و بازاریابی، بنیان‌های لازم برای راه‌اندازی و توسعه کسب‌وکارهای روستایی را تقویت می‌نمایند. خدمات مشاوره‌ای و راهنمایی تخصصی نیز با ارائه راهکارهای عملیاتی متناسب با شرایط محلی، احتمال موفقیت فعالیت‌های اقتصادی نوپا را افزایش می‌دهد. تبادل تجربیات با دیگر مناطق از طریق بازدیدهای میدانی و شبکه‌های یادگیری، امکان الگوبرداری از شیوه‌های موفق و اجتناب از اشتباهات رایج را فراهم می‌سازد. همچنین، آگاهی از قوانین و

^۱ - Romero-Castro, N

^۲ - Abeyasinghe, D. U, & Malik, M

مقررات حمایتی دولتی، روستاییان را در بهره‌برداری بهینه از مشوق‌ها و تسهیلات موجود یاری می‌رساند (زولت^۱ و همکاران، ۲۰۲۴). همکاری با مراکز علمی و پژوهشی، دسترسی به یافته‌های تحقیقاتی روزآمد و فناوری‌های نوین را ممکن ساخته و پیوند میان دانش نظری و نیازهای عملی جامعه روستایی را تحکیم می‌بخشد. از سوی دیگر، دسترسی به اطلاعات بازار از جمله روندهای تقاضا، قیمت‌گذاری و استانداردهای کیفی، به روستاییان در اتخاذ تصمیم‌های آگاهانه و تطبیق تولیدات با نیازهای بازار کمک شایانی می‌نماید (هینرت و روبرت^۲، ۲۰۱۸). این عوامل در کنار یکدیگر، چرخه‌ای از یادگیری مستمر و توانمندسازی را ایجاد می‌کنند که نه تنها به توسعه فعالیت‌های اقتصادی موجود منجر می‌شود، بلکه زمینه‌ساز ظهور کسب‌وکارهای نوآورانه و رقابت‌پذیر در عرصه‌های جدید اقتصادی می‌گردد. چنین روندی در نهایت به افزایش بهره‌وری، ایجاد ارزش افزوده و بهبود معیشت پایدار روستاییان می‌انجامد.

از محدودیت‌های این مطالعه می‌توان تمرکز بر مناطق روستایی شهرستان نظرآباد اشاره کرد؛ زیرا تمرکز مطالعه بر روی چند روستا ممکن است نماینده کامل شرایط سایر مناطق روستایی کشور نباشد. با توجه به یافته‌های مطالعه، پیشنهاد می‌شود مراکزی با مشارکت نهادهای دولتی، محلی و بخش خصوصی در مناطق روستایی راه‌اندازی شوند که به‌صورت یکپارچه به تمامی ابعاد مؤثر بر کارآفرینی بپردازند. این مراکز می‌توانند خدمات ترکیبی شامل: آموزش مهارت‌های فنی و کارآفرینی (عامل آموزشی)، مشاوره روان‌شناختی و حمایت اجتماعی، تسهیل دسترسی به منابع مالی و فناوری، پیوند زدن تولیدکنندگان با بازارها و مراکز تحقیقاتی را ارائه دهند. به‌منظور عملیاتی‌سازی یافته‌های مطالعه، پیشنهاد می‌شود طرح‌های توسعه‌ای با مکانیزم‌هایی همچون تشکیل کمیته‌های روستایی متشکل از ذینفعان محلی (کشاورزان، زنان، جوانان) برای شناسایی نیازهای خاص هر منطقه، تدوین برنامه‌های توسعه متناسب با پتانسیل‌های محیطی و فرهنگی هر روستا (مانند گردشگری روستایی، صنایع دستی یا کشاورزی هوشمند)، استقرار سیستم‌های پایش و ارزیابی مشارکتی برای سنجش تأثیر متقابل عوامل مختلف بر نتایج کارآفرینی راه‌اندازی شود.

^۱ - Zollet, S

^۲ - Heinert, S. B., & Roberts, T. G

منابع

- خنجری عالم، امیر؛ مهدوی، داوود؛ شیخی، داوود؛ طالشی، مصطفی. (۱۴۰۲). واکاوی عوامل پیش برنده و اثرگذار بر توسعه کارآفرینی روستایی (مورد مطالعه: شهر الشتر)، **نشریه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی**، ۳(۱۲)، ۲۰۵-۲۲۴.
- دربان آستانه، محمدرضا؛ شایان، حمید؛ عنابستانی، علی اکبر؛ سجاسی قیداری، حمدالله. (۱۳۹۸). بررسی عوامل ساختاری مؤثر در نوآوری در کارآفرینی روستایی (نمونه مورد مطالعه: شهرستان فاروج)، **نشریه جغرافیا و توسعه ناحیه ای**، ۱۷(۲)، ۱۵-۲۱.
- فراهانی، حسین؛ جهانسوزی، مهری. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان دامنکوه شهرستان اسفراین)، **مجله مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی**، ۱۴(۴۹)، ۸۳۳-۸۴۵.
- کریمی عمه، زهرا؛ فاطمی، مهسا. (۱۴۰۰). تعیین کننده های توسعه ی فعالیت های کارآفرینی زنان روستایی: مورد صندوق کارآفرینی امید شهرستان لارستان، **نشریه راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی**، ۸(۱۶)، ۹۷-۱۱۲.
- یاری بیگی، الهه. (۱۳۹۸). تحلیل عاملی عوامل مؤثر بر توسعه اکوسیستم کارآفرینی در تعاونی های زنان روستایی استان تهران، **فصلنامه تعاون و روستا**، ۹(۳۸)، ۹۵.
- Abeyasinghe, D. U., & Malik, M. (۲۰۲۱). The role of digital technology in rural entrepreneurship and innovations. **In Rural Entrepreneurship and Innovation in the Digital Era** (pp. ۲۰-۳۸). IGI Global Scientific Publishing.
- Aggarwal, M., & Johal, R. K. (۲۰۲۱). Rural women entrepreneurship: a systematic literature review and beyond. **World Journal of Science, Technology and Sustainable Development**, ۱۷(۴), ۳۷۳-۳۹۲.
- Burlacu, S., Stoica, G. D., Giucă, D. A., & Sterie, M. C. (۲۰۲۲). Socio-economic implications of rural population migration. **Administratie si Management Public**, (۳۹), ۲۱۳-۲۲۵.
- Chaplitskaya, A., Tassinari, G., Heijman, W., & van Ophem, J. (۲۰۲۴). Rural-urban migration within Russia: Prospects and drivers. **Regional Science Policy & Practice**, ۱۶(۹), ۱۰۰۰۵۳.
- Chen, Y., Tan, Y., & Gruschke, A. (۲۰۲۱). Rural vulnerability, migration, and relocation in mountain areas of Western China: An overview of key issues and policy interventions. **Chinese Journal of Population, Resources and Environment**, ۱۹(۱), ۱۱۰-۱۱۶.
- Dauletova, V., & Al-Busaidi, A. S. (۲۰۲۴). Socio-cultural factors as driving forces of rural entrepreneurship in Oman. **Journal of Small Business &**

Entrepreneurship, ۳۶(۵), ۸۰۸-۸۲۸.

del Olmo-García, F., Domínguez-Fabián, I., Crecente-Romero, F. J., & del Val-Núñez, M. T. (۲۰۲۳). Determinant factors for the development of rural entrepreneurship. *Technological Forecasting and Social Change*, ۱۹۱, ۱۲۲۴۸۷.

Gamito, T. M., Madureira, L., & Santos, J. M. L. (۲۰۲۱). Unveiling and typifying rural resources underpinned by innovation dynamics in rural areas. *Regional Science Policy & Practice*, ۱۲(۳), ۴۵۷-۴۷۸.

Giorgio, G. (۲۰۰۹). Traumatic truths and the gift of telling; Practical Guide to Conducting a Qualitative Study. *Qualitative Inquiry*, ۱۴(۱), ۱۴۹-۱۶۷.

Giwa, A. H., & Babakatun, A. M. (۲۰۱۹). Effect of socio-cultural factors on women entrepreneurship development in Kaduna State. *Journal of Human Resource Management*, ۱۴(۳), ۵۷-۶۵.

Gyimah, P., & Lussier, R. N. (۲۰۲۱). Rural entrepreneurship success factors: An empirical investigation in an emerging market. *Journal of Small Business Strategy*, ۳۱(۴), ۵-۱۹.

Heinert, S. B., & Roberts, T. G. (۲۰۱۸). A Profile of Exemplary Rural Agricultural Entrepreneurship Education Programs. *Journal of agricultural education*, ۵۹(۳), ۲۹۱-۳۰۸.

Jiang, Q., Li, Y., & Si, H. (۲۰۲۲). Digital economy development and the urban-rural income gap: Intensifying or reducing. *Land*, ۱۱(۱۱), ۱۹۸۰.

Merrell, I., Phillipson, J., Gorton, M., & Cowie, P. (۲۰۲۲). Enterprise hubs as a mechanism for local economic development in rural areas. *Journal of Rural Studies*, ۹۳, ۸۱-۹۱.

Mutafov, E., & Marinov, P. (۲۰۲۲). Population migration processes and digital coverage in rural areas of Bulgaria. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development*, ۲۲(۲).

Nasution, M. D. T. P., Harahap, R., Irawan, I., & Tanjung, A. R. (۲۰۲۴). Fueling Rural: The Unseen Forces of Family Background and Psychological Factors on Youth Entrepreneurship. *Ekombis Review: Jurnal Ilmiah Ekonomi dan Bisnis*, ۱۲(۴), ۳۵۵۷-۳۵۷۰.

Pan, Y., Zhang, S., & Zhang, M. (۲۰۲۴). The impact of entrepreneurship of farmers on agriculture and rural economic growth: Innovation-driven perspective. *Innovation and Green Development*, ۱۳(۱), ۱۰۰۰۹۳.

Qin, Q., Guo, H., Shi, X., & Chen, K. (۲۰۲۳). Rural E-commerce and county economic development in China. *China & World Economy*, ۳۱(۵), ۲۶-۶۰.

Romero-Castro, N., López-Cabarcos, M. A., & Piñeiro-Chousa, J. (۲۰۲۳).

Finance, technology, and values: A configurational approach to the analysis of rural entrepreneurship. *Technological Forecasting and Social Change*, ۱۹۰, ۱۲۲-۱۴۴.

Santos, G. M. C., Marques, C. S., Ferreira, J. J., Gerry, C., & Ratten, V. (۲۰۱۷). Women's entrepreneurship in Northern Portugal: psychological factors versus contextual influences in the economic downturn. *World Review of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, ۱۳(۴), ۴۱۸-۴۴۰.

Selod, H., & Shilpi, F. (۲۰۲۱). Rural-urban migration in developing countries: Lessons from the literature. *Regional Science and Urban Economics*, ۹۱, ۱۰۳۷۱۳.

Senou, M. M., & Manda, J. (۲۰۲۲). Access to finance and rural youth entrepreneurship in Benin: Is there a gender gap?. *African Development Review*, ۳۴(۱), ۲۹-۴۱.

Ubale, R. (۲۰۲۰). Rural entrepreneurship: Growth opportunities & challenges in Indian current scenarios. *CLIO: An Annual Interdisciplinary Journal of History*, ۶(۹): ۳۵۶-۳۶۹.

Yin, X., Chen, J., & Li, J. (۲۰۲۲). Rural innovation system: Revitalize the countryside for a sustainable development. *Journal of Rural Studies*, ۹۳, ۴۷۱-۴۷۸.

Yu, Y., Appiah, D., Zulu, B., & Adu-Poku, K. A. (۲۰۲۴). Integrating rural development, education, and management: Challenges and strategies. *Sustainability*, ۱۶(۱۵), ۶۴۷۴.

Zhang, C.-H., Tang, J.-Y., & Wang, K.-Y. (۲۰۲۰). On ethnic village tourism and rural development. *Social Science, Education and Human Science*, ۲۲(۳), ۲۱۱-۲۳۴.

Zollet, S., Monsen, E., Chen, W. D., & Barber III, D. (۲۰۲۴). Rural Entrepreneurship Education. *Entrepreneurship Education and Pedagogy*, ۱(۳), ۲۵۳-۲۶۳.